

Nr 205.

Av fru **Sjöström-Bengtsson**, om pensionsrätt för vissa kvinnliga f. d. befattningshavare, som på grund av giftermål avgått från statstjänst.

Intill år 1917 hade man i avlöningsreglementena för telegrafverket (sedan 1867), postverket (sedan 1886) och statens järnvägar (sedan 1907) bestämmelser av innehåll, att kvinnlig innehavare av ordinarie befattning vid giftermål skulle vara skyldig att avgå från sin tjänst. Liknande bestämmelser gällde för lärarbefattningar vid statsläroverk och högre lärarinneseminariet samt för vissa läkartjänster. För andra statliga verk gällde vid samma tid den mildare bestämmelsen, att om kvinnlig innehavare av ordinarie befattning ingick äktenskap, hon icke skulle vara skyldig att av sådan anledning avgå från sin befattning, så framt icke verkets styrelse funne det nödigt med hänsyn till befattningens behöriga upprätthållande.

Genom beslut av 1917 och 1918 års riksdagar bestämdes, att den sistnämnda regeln skulle gälla även för de verk, som dittills haft strängare bestämmelser. Efter behörighetslagens ikraftträdande 1925 ha dylika diskriminerande bestämmelser helt naturligt försvunnit.

Såvitt känt är, ha verkstyrelserna i allmänhet icke funnit det nödigt för befattningarnas behöriga uppehållande att avskeda kvinnlig personal på grund av giftermål. Kanske därtill i någon mån bidragit, att beslut om entledigande i sådana fall kunde överklagas hos Kungl. Maj:t.

Däremot är det förvisso ej få kvinnor som före 1917 blivit skilda från sin tjänst vid ingående av äktenskap. Och dessa f. d. befattningshavare fingo lämna icke blott sin anställning utan också sin pensionsrätt, för vilken de som ordinarie haft att betala pensionsavgifter.

Det statliga pensionsväsendet var vid denna tid ännu byggt efter försäkringsprinciper. Befattningshavarna hade att betala vissa försäkringspremier, pensionsavgifter, vilka i huvudsak uttogos genom löneavdrag. Dessa avgifter tillsammans med bidrag från staten fonderades i pensionskassor, från vilka pensionerna i sinom tid utbetalades.

Genom statsbidraget fingo tjänstepensionerna i viss mån karaktär av understöd, och det tedde sig då naturligt, att de inte borde börja utgå förrän tjänstemannens arbetsförmåga på grund av hög ålder eller invaliditet märkbart nedgått. Likaså fann man det vid den tiden naturligt, att tjänsteman,

som skildes från sin tjänst på grund av brott eller tjänstefel eller iråkad invaliditet eller som frivilligt lämnade den före fastställd pensionsålder, därigenom förverkade sin rätt till pension.

Numera uppfattas däremot pensionen ganska allmänt som uppskjuten lön. Staten ansvarar på samma sätt för utbetalandet av pensioner som för löner. Befattningshavaren anses intjäna sin rätt till pension så att säga dag för dag under sin anställningstid.

Denna uppfattning har först så småningom och ganska långsamt arbetat sig fram till mera allmänt erkännande. Konsekvent tillämpad kräver densamma, att den anställde har obetingad rätt till intjänta pensionsförmåner oberoende av tidpunkten för och anledningen till anställningens upphörande. Så långt har man i själva verket hunnit t. ex. i Svenska personalpensionskassan, genom vilken ganska många privatanställda äro pensionsförsäkrade.

Inom det statliga pensionsväsendet har man ännu inte hunnit lika långt. Men den moderna uppfattningen om pensionen som uppskjuten lön har likväl på viktiga punkter slagit igenom även där. Så infördes genom 1947 års pensionsreform den s. k. nettolöneprincipen, enligt vilken statens befattningshavare befriades från pensionsavdrag. Varje befattningshavare, som under minst tre år innehaft pensionsberättigande tjänst, fick också rätt till pension eller tjänstelivränta vid avgång från tjänsten, även om avgången skedde på tjänstemannens eget initiativ. För befattningshavare, som dömts till avsättning eller entledigats på grund av tjänstefel, skulle dock det normala pensionsbeloppet i regel reduceras med två tredjedelar.

1947 års riksdag beslöt också en omreglering av äldre pensioner till principiell likställighet med de enligt 1947 års reglementen bestämda. Härvid lämnades dock alla befattningshavare, som tidigare avgått, utanför, såframt de ej enligt vid avgången gällande reglemente erhållit pension.

Reduktionen av pensionsförmånerna för den som på grund av brott eller tjänstefel blivit entledigad stämmer givetvis ej med principen om pensionernas oantastbarhet. Men denna avvikelse har redan blivit korrigerad.

I proposition nr 193 till 1949 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen dels att godkänna vissa ändringar i 1947 års pensionsreglementen och dels att bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i propositionen anförts förordna angående viss omreglering av pensionsförhållandena enligt av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna tjänste- och familjepensionsbestämmelser. De föreslagna ändringarna i gällande pensionsreglemente avsågo att upphäva de bestämmelser, som stadga mistning av pension resp. minskning av livränta för befattningshavare, som blivit avsatt på grund av laga dom eller i annan ordning blivit skild från sin tjänst. Det begärda bemyndigandet åter avsåg att möjliggöra undanröjandet för framtiden av redan uppkomna verkningar av dylika diskvalifikationsbestämmelser.

Bankoutskottet tillstyrkte bifall till propositionen i sitt utlåtande (1949: 39), och riksdagen beslöt i enlighet därmed.

I motiveringen för sitt tillstyrkande anförde utskottet bl. a.: »— — — Det framstår därför enligt utskottets mening som naturligt att, sedan strafflagen den 1 januari 1949 undergått betydande ändringar i fråga om ämbetsbrott och ämbetsstraff, med verkan från samma tidpunkt upphäva dessa bestämmelser, vilka delvis utgöra en kvarleva från äldre tider och icke stå i överensstämmelse med moderna principer om pensionsrättens oantastbarhet. — — —»

Här ifrågavarande bestämmelser i 1947 års pensionsreglemente ha som följd av riksdagsbeslutet upphävts, och Kungl. Maj:t har i särskild förordning (SFS 1950: 523) bestämt i vilken omfattning och på vad sätt tidigare uppkomna verkningar därav för framtiden skola elimineras.

Bankoutskottets utlåtande, vilket av riksdagen godkändes, synes böra tolkas så, att principen om pensionsrättens oantastbarhet nu verkligen är erkänd som grundval för det statliga pensionsväsendet. Riksdagsbeslutet är också så till vida av stort principiellt intresse, som man icke känt sig förhindrad giva detsamma retroaktiv verkan. Denna retroaktiva verkan är dock så till vida begränsad, att den förutsätter, att den på grund av brott eller tjänstefel entledigade befattningshavaren skall ha blivit tillerkänd pension eller livränta för att falla in under lagen. Detta vållar att dess tillämpning kan komma att verka ojämnt. En pensionerad befattningshavare kan alltid utnyttja lagen, ifall han fått sina pensionsförmåner reducerade på grund av brott. En tjänsteman, som av sådan anledning avskedades t. ex. 1930, fick varken pension eller livränta och får därför även i fortsättningen vidkännas verkningarna av ifrågavarande diskvalifikationsbestämmelser. Om avskedet ägt rum efter 1935, har han alltid tillerkänts reducerad livränta, vilken han nu kan få höjd.

Men trots denna kvarstående ojämnhet måste självfallet lagen, sådan den är, betraktas som mycket gynnsam för dem som kunna utnyttja densamma.

För de kvinnliga f. d. befattningshavare, som på grund av giftermål måst frånträda både ordinarie befattning och därav beroende pensionsrätt, ligger det nära till hands att göra jämförelser. Avskedet ter sig för deras del som en påföljd av äktenskapets ingående liksom det för avsatta tjänstemän är en straffpåföljd. Man får icke förvåna sig, om de finna det både obilligt och orättvist att inte bliva åtminstone lika väl behandlade som tjänstemän, vilka blivit dömda till avsättning. Det är sant, att de inte ha någon laglig rättsgrund för sina anspråk, men det ha uppenbarligen heller inte sådana avsatta befattningshavare, som fått sina pensionsförmåner utmätta enligt grunder, som gällde vid tiden för avskedet.

Det är visserligen också sant, att principen om pensionsrättens oantastbarhet egentligen skulle kräva, att alla f. d. befattningshavare, inte bara de som blivit avskedade för brott eller tjänstefel, borde tillerkännas pen-

sion enligt 1947 års reglemente, men det kan knappast bestridas, att de som nödgats avgå på grund av giftermål ha mera välgrundade krav än de som avgått frivilligt.

Det skulle naturligtvis varit av stort värde att kunna ange kostnaden åtminstone på ett ungefär för en pensionering i efterhand av den grupp f. d. befattningshavare, som här närmast åsyftas, dvs. kvinnor, som nödgats avgå på grund av äktenskaps ingående. Så mycket torde emellertid kunna sägas som att det sannolikt kommer att kosta åtskilligt mera än som går åt att förbättra pensionsförmånerna för de för brott eller tjänstefel avskedade. Flertalet av den ifrågakommande gruppen är säkerligen att finna bland trafikverkens f. d. befattningshavare. Även om antalet kan vara rätt betydande, rör det sig säkerligen om förhållandevis ganska små pensionsbelopp. Det stora flertalet torde väl ha avgått vid trettioårsåldern eller dessförinnan och hade sålunda vid entledigandet rätt få pensionsår bakom sig. Avskedanden av detta slag upphörde praktiskt taget helt fr. o. m. 1917 eller för 33 år sedan. Det skulle självfallet stöta på stora svårigheter för vederbörande verk att följa de så avskedades öden under så lång tid efter avgången, varför pensionering synes böra göras beroende av personlig ansökan i varje särskilt fall. Bevisningen för rätt till tjänstelivränta bör således principiellt åvila den sökande, även om vederbörande verkstyrelse självklart bör göra allt vad göras kan för att biträda sådana sökande med uppgifter om deras tjänstgöring m. m.

Under åberopande av vad nu anförts hemställas,

att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna angående sådan omreglering av pensionsförhållandena enligt av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna tjänste- och familjepensionsbestämmelser, att kvinnliga f. d. befattningshavare, som nödgats på grund av giftermål avgå från statstjänst, varmed följt pensionsrätt, måtte tillerkännas rätt till pension fr. o. m. den 1 januari 1951 enligt de grunder, som angivas i 1947 års pensionsreglementen.

Stockholm den 26 januari 1951.

Anna Sjöström-Bengtsson.